

ПЕРЕДВИБОРЧА ПРОГРАМА

кандидата на посаду директора Державного природознавчого музею
Національної академії наук України (ДПМ НАН України), проф. д.б.н.,
КАПРУСЯ ІГОРЯ ЯРОСЛАВОВИЧА

Новий Закон України "Про наукову і науково-технічну діяльність" визначає докорінні зміни в роботі академічних інститутів, музеїв, а також інших установ, що мають відношення до наукової та освітньої діяльності. Останні події, які відбулися в нашій країні, вимагають нових підходів у діяльності нашого музею і переосмислення державної, наукової, а також світоглядної позиції кожного співробітника. Запропонована програма розкриває власне бачення подальшого розвитку нашого музею. Для реалізації цієї програми я сподіваюся на підтримку всіх співробітників музею. *Тільки разом ми зможемо подолати існуючі проблеми та підвищувати результативність і авторитет музею як в Україні, так і в усьому світі.*

Місія музею: «Створювати і поширювати наукові знання, необхідні для гармонізації взаємозв'язку природи та людини» (*Стратегія розвитку ДПМ НАН України на 2014–2024 роки*).

Мета програми впливає з місії музею – презентація власного бачення шляхів модернізації та подальшого розвитку Державного природознавчого музею НАН України, як провідної науково-дослідної та освітньо-виховної установи природничого профілю нового типу.

За результатами атестації установ у 2016 р., ДПМ НАН України посів одне з чільних місць у Відділенні загальної біології НАН України. Він гідний претендувати на роль одного з провідних природничих музеїв України.

Досвід науково-організаційної та музеологічної діяльності кандидата

З 1 серпня 1985 року до 30 червня 1987 року працював на посаді старшого лаборанта ДПМ АН УРСР.

З 1 липня 1987 року до 30 квітня 1991 року працював на посаді інженера ДПМ АН УРСР.

З 1 травня 1991 року до 31 березня 1993 року працював на посаді інженера II категорії ДПМ НАН України.

З 1 квітня 1993 року до 28 лютого 1996 року працював на посаді інженера I категорії ДПМ НАН України.

З 1 березня 1996 року до 31 грудня 2005 року працював на посаді вченого секретаря ДПМ НАН України.

З 1 січня 2006 року до сьогодні працюю на посаді завідувача відділу ДПМ НАН України.

Напрями наукових досліджень

Наукова і науково-організаційна діяльність Державного природознавчого музею НАН України в останній період здійснювалася відповідно до затверджених постановою Президії НАН України № 222 від 25.09.2002 р. основних напрямів наукових досліджень:

1) розроблення наукових основ природничої музеології, створення, збагачення та збереження фондів колекцій;

2) вивчення біологічної різноманітності та екології окремих груп сучасної та викопної флори і фауни західного регіону України;

3) проведення науково-освітньої та культурно-просвітницької роботи.

Враховуючи затвердження у 2013 році вченою радою стратегії розвитку музею на 2014-2024 рр., а також сучасні науково-освітні тенденції розвитку музеїв у світі необхідне коригування існуючих та затвердження нових напрямів наукових досліджень.

Для збереження передових позицій музею як сучасної науково-дослідної, освітньо-виховної та музеологічної установи, необхідно реалізувати основні завдання за такими пріоритетними напрямками роботи:

Фінансування

Стан бюджетного фінансування музею незадовільний уже декілька років поспіль. Відбувається постійне недофінансування установи. Без урахування цільових видатків, збільшення обсягу фінансування НАН України у 2018 році за основною бюджетною програмою КПКВК 6541030 становить всього 234,2 млн. грн., або 9,3%. Згідно з розподілом базового бюджетного фінансування НАН України на 2018 рік для ДПМ НАН України визначено суму в розмірі 3,1 млн. грн., що складає приблизно 0,55 % від потреби для виплати зарплати. Про фінансування польових досліджень для успішного виконання запланованих наукових тем, чи закупівлю необхідних матеріальних засобів для проведення досліджень ніхто навіть не згадує. Хоча, відповідно до Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» на науку повинно виділятися 1,7% ВВП. Натомість, на сферу науки в 2017 році з Державного бюджету України спрямовано в 7 разів менше коштів, лише близько 6 337 тис. гривень або 0,24 % ВВП. Тому, єдиною альтернативою є збільшення позабюджетного фінансування (гранти, науково-освітні послуги, аренда та ін.).

Музей на сьогодні має незначні позабюджетні джерела надходження коштів, які докорінно не поліпшують загальний фінансовий стан установи. Необхідно активніше використовувати існуючі джерела позабюджетних коштів: 1) конкурсна наукова тематика за підтримки національних і закордонних грантодавців; 2) науково-освітні послуги; 3) виставкова діяльність; 4) гранти благодійних фондів; 5) спонсорські кошти та ін.

Враховуючи критично низький рівень фінансування музею з боку НАН України, необхідно приділити особливу увагу питанням отримання цільових коштів академії за КПКВК 6541230 «Підтримка розвитку пріоритетних напрямів наукових досліджень». Особливу увагу потрібно зосередити на прикладних дослідженнях, які частіше ніж фундаментальні отримують фінансову підтримку держави. Необхідно стимулювати виконання цільових програм та конкурсних проектів НАН України, спрямувати діяльність співробітників музею на виконання комплексних НДР та господарських договорів, а також впровадження результатів досліджень у різні сфери життя.

Кадрова політика

Продумана кадрова політика будь-якої установи є визначальним фактором її успіху. На даний час в музеї працює 58 осіб, з них наукових співробітників без

сумісників – 34, а серед них 4 доктори наук і 23 кандидати наук. Середній вік наукових працівників 44,3 років.

Важливо не тільки зберегти існуючий кадровий потенціал музею, але й сприяти зростанню наукових і управлінських кадрів. Вважаю, що для цього потрібно: 1) використовувати різні форми заохочення кандидатів, які здобувають наукові ступені доктора наук і доктора філософії, а також вчені звання старшого дослідника і професора у галузях природничих і біологічних наук; 2) започаткувати процедуру планування і підготовки кадрового резерву керівників ДПМ НАН України різного рівня з метою ефективного заміщення керівних посад і управління музеєм; 3) ефективно використовувати принцип відкритості штату музею, який передбачає, за наявності цільового фінансування, залучати окремих спеціалістів на контрактній основі для виконання пріоритетних музейних завдань, а також створення тимчасових творчих колективів.

Аспірантура

Одне із пріоритетних завдань музею – підготовка кадрів вищої кваліфікації в різних галузях природничих наук. В останні роки музей, на жаль, не мав можливості приймати кандидатів для підготовки фахівців у галузях природничих і біологічних наук шляхом аспірантури.

Необхідно відновити роботу аспірантури музею для здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальностями «біологія» та «екологія» шляхом отримання відповідної ліцензії.

Науково-фондова робота

Науково-фондова робота – одна з основних сфер музейної діяльності, яка забезпечує формування музейного зібрання, збереження, вивчення музейних предметів і колекцій, а також створення умов для їхнього використання.

Основні зусилля у цьому напрямку музейної діяльності вважаю за необхідне спрямувати на: 1) забезпечення задовільного стану збереження фондів колекцій і покращення існуючих умов у фондових приміщеннях, особливо в будинку за адресою вул. Судова 5; 2) поповнення колекцій новими зразками (пріоритетність матеріалів, зібраних у західному регіоні України); 3) наукове опрацювання колекцій і створення умов для полегшеного доступу до їх вивчення сторонніми спеціалістами; 4) створення електронних баз даних музейних колекцій у повному обсязі, а також 5) популяризації музейних збірок різними засобами.

Вирішення цих завдань можливе як за рахунок ефективнішого використання коштів «національного надбання», так і залучення додаткових фінансових ресурсів.

Експозиційна діяльність

Необхідність побудови нової експозиції (реекспозиції) ДПМ НАН України виникла внаслідок демонтажу попередньої експозиції в процесі реконструкції основної будівлі музею, розпочатої у 1995 році, істотного прогресу в розвитку природничих наук і нових світових тенденцій у розвитку самих музеїв. Однак, з різних причин цей процес дуже затягнувся.

Тому, пріоритетними завданнями експозиційної діяльності є:

1) відновлення у найкоротший час основної експозиції музею;

2) забезпечення безперервної та ефективної роботи тимчасових виставок різного тематичного спрямування на базі музею;

3) активне використання різних форм позамузейної виставкової діяльності, зокрема, проведення виставок на експозиційних площах інших музеїв та створення низки нових еколого-просвітницьких центрів разом з вищими навчальними закладами та об'єктами природно-заповідного фонду.

Науково-освітня робота

Музей є важливим центром соціально-культурного життя. Така специфіка музею дозволяє йому втілювати освітньо-виховну функцію і формувати природничі та наукові цінності суспільства. Ця функція полягає у формуванні знань, екологічному, природоохоронному й естетичному вихованні населення в процесі експонування натуралій, а також використанні інших внутрішньо- і позамузейних форм освітньо-виховної роботи. Музейна експозиція і музейна виставка є важливими формами публікації та впровадження результатів наукового дослідження, на яких в подальшому будується вся науково-освітня, просвітницька та виховна робота музею. Тому, така діяльність повинна мати важливе значення для оцінювання доробку тих науковців при атестації, які приділяють основну увагу експозиційній і виставковій роботі.

Виходячи з цього, важливими завданнями в цьому напрямку музейної роботи є:

1) ефективне використання традиційних форм освітньо-виховної діяльності (екскурсії, лекції, наукові читання, клубна робота, конкурси, концерти, вечори, музейні свята та ін.);

2) пошук і впровадження нових форм освітньо-виховної роботи (екскурсія-урок, музестерапія, он-лайн акція, театралізована екскурсія та ін.), особливо для відвідувачів із особливими потребами;

3) формування та поширення гуманістичного сприйняття музею та зміцнення його репутації як центру професійної й академічної діяльності та як осередку соціально-культурного життя серед місцевих органів державної влади, організацій природничого профілю та різних груп населення, шляхом інтернету, розширення співпраці із ЗМІ, створення рекламної продукції, участі в громадських слуханнях, залучення волонтерів та ін.

4) створення у музеї спеціального наукового підрозділу, який би професійно займався вивченням музейної аудиторії, музейним менеджментом і маркетингом.

Видавнича діяльність

Працівники музею активно публікують результати своїх наукових досліджень і науково-фондової роботи у фахових українських і закордонних виданнях, популяризують природничі та музеологічні знання шляхом видання різноманітної навчальної та довідкової літератури для різних груп населення. Важливо підкреслити, що публікації є основним результатом діяльності академічних установ, які свідчать як про активність і кваліфікацію науковців так і рівень самої установи.

Музей видає збірник наукових праць “Наукові записки Державного природознавчого музею”, який, відповідно до наказу Міністерства освіти і

науки України, включено до Переліку наукових фахових видань України в галузі біологічних наук. В музеї також приділяється належна увага публікуванню інформації про результати наукового опрацювання фондів матеріалів у вигляді каталогів музейних колекцій і серії видань «Наукові колекції Державного природознавчого музею».

У 2017 році було опубліковано всього 20 праць у наукових фахових журналах, що входять до міжнародних баз даних, тобто 0,6 праці на одного наукового співробітника. Враховуючи сучасні вимоги МОН України і НАН України щодо публікування результатів досліджень у високорейтингових закордонних виданнях, (1) необхідно збільшити в 2 рази кількість публікацій науковців музею у міжнародних журналах з високим імпаکت фактором, що входять до наукометричних баз даних Web of Sciences і Scopus. Крім того, (2) потрібно залучити спеціальне фінансування для регулярного видання збірника наукових праць музею, а також (3) збільшити кількість навчальної та популярної літератури, насамперед для дітей і студентів, а також старшої аудиторії. На особливу увагу заслуговують спеціальні видання, які популяризують як сам музей, так і окремі групи фондів колекцій.

Атестація музею і наукових кадрів

Незважаючи на те, що за результатами останньої атестації (2016 р.) музей посів перше місце серед усіх установ Відділення загальної біології НАН України, це не вплинуло на рівень його фінансування. У найближчі роки НАН України планує оцінювання ефективності діяльності наукових установ за новою методикою, розробленою на основі міжнародних стандартів, які затверджені постановою Президії НАН України № 75 від 15.03.2017.

Потрібно докласти максимальних зусиль для того, щоби музей увійшов до групи установ найвищої категорії А, які досягли найкращих результатів своєї діяльності. Це дозволить йому отримувати максимально високий рівень базового фінансування. Атестація установ за новою методикою неминуче призведе до необхідності рейтингової оцінки самих наукових працівників. Тому, в найкоротший термін після виборів директора, необхідно: 1) розробити прийнятну модель рейтингової оцінки наукових співробітників музею, доповнивши їхні посадові інструкції новими кваліфікаційними вимогами; 2) розширити повноваження завідувачів відділами, посиливши їхню відповідальність за прийняті рішення; 3) запровадити дієву систему матеріального стимулювання найефективніших працівників; 4) відновити роботу ради молодих учених з метою активізації молодих науковців у різних сферах життя музею.

Координація наукової діяльності

Музей, на сьогодні, виступає одним із основних координаторів ґрунтово-зоологічних, орнітологічних, ентомологічних, фітоценотичних і палеонтологічних досліджень на заході України. Він розробляє наукові засади природничої музеології і виступає однією з провідних установ щодо цієї тематики в Україні. Однак, враховуючи науково-освітній потенціал музею, все ще не достатньо уваги приділяється науковій експертизі об'єктів природи та координації роботи з освітніми, природоохоронними та іншими державними

установами західного регіону України за основними напрямками діяльності музею.

Тому, важливо зосередити більшу увагу на співпраці з:

- 1) навчальними закладами – для спільної участі в навчальному процесі, виконання грантової тематики, підготовки спеціалістів шляхом аспірантури;
- 2) природоохоронними та музейними установами – з метою побудови тимчасових або постійно діючих виставок, проведення біоінвентаризації, наукової експертизи та ін. послуг;
- 3) академічними та освітніми установами – для ефективнішого використання наукового обладнання ЦКВП НАН України «Педобіологія» та реалізації наукових проектів у процесі спільних досліджень;
- 4) фіскальною службою України – для проведення експертизи природничих об'єктів, що переміщуються через державний кордон;
- 5) геолого-розвідувальними службами – з метою надання експертної наукової інформації для пошуку корисних копалин.

Міжнародне наукове та науково-технічне співробітництво

ДПМ НАН України має міжнародні контакти з музейними, науковими та освітніми установами, які розвиває шляхом міжкадемичних і двосторонніх договорів про співпрацю, а також у рамках творчого партнерства. На сьогодні діє 9 міжнародних проектів із установами Австрії, Польщі, Молдови, Білорусії та Данії.

Однак, за останні роки, в результаті скорочення фінансування міжнародної діяльності НАН України, відбулося різке зменшення числа діючих двосторонніх договорів і часткове згортання співпраці з традиційними партнерами. Це відобразилося, насамперед, на кількості міжнародних публікацій, експедиційних виїздів для збору польового матеріалу, а також участі в міжнародних конференціях. Потрібно також підкреслити, що особливістю такої творчої співпраці був переважно індивідуальний характер виконання наукових проектів.

Необхідно активізувати діяльність як дирекції, так і наукових працівників для розширення міжнародної співпраці в найближчі 5 років, укладення нових двосторонніх договорів про творче партнерство і пошуку закордонних наукових, освітніх і музеологічних грантів, де б пріоритетом був не індивідуальний, а груповий характер їхнього виконання. Важливо також сприяти стажуванню молодих учених у провідних наукових і музейних центрах за кордоном для ознайомлення з передовим досвідом.

Господарська діяльність

Пріоритетними завданнями господарської діяльності музею на наступний період слід вважати:

- 1) проведення поточних ремонтів музейних приміщень;
- 2) забезпечення технічного супроводу робіт із відновлення основної експозиції та тимчасових виставок музею;
- 3) забезпечення закупівлі необхідних матеріалів і обладнання через ДУМТЗ НАН України;

- 4) забезпечення належного температурного режиму в робочих і фондових приміщеннях;
- 5) забезпечення необхідних умов для ефективного функціонування центру колективного використання приладів НАН України «Педобіологія»;
- 6) забезпечення належної протипожежної безпеки та необхідних заходів із охорони праці;
- 7) забезпечення належного режиму охорони музейних приміщень;
- 8) капітальний ремонт музейного фондосховища по вул. Судова, 5;
- 9) відновлення роботи музейного автотранспорту.

Перспективи виконання сформульованих завдань я бачу в реалізації основних положень нового закону України «Про науку і науково-технічну діяльність», який передбачає удосконалення і принципові зміни в діяльності наукових установ та в реформуванні самої Національної академії наук України. Основними своїми завданнями вважаю забезпечити: 1) зростання рівня наукової діяльності працівників музею до існуючих світових стандартів; 2) відновлення основної експозиції та соціальних функцій музею; 3) досягнення передових показників діяльності музею за наслідками чергової атестації установ НАН України. Це ефективні шляхи не тільки подолання сьогоденної фінансової скрути, але й інтеграції музею у світову науку і практику музейної справи. Разом з тим усвідомлюю усю складність реалізувати сформульовані завдання у сучасних умовах. Однак, я вірю в успіх, оскільки сподіваюся на підтримку колективу, в якому я вже пропрацював понад 32 роки.

Програма буде оприлюднена та обговорена на зустрічі кандидата на посаду директора ДПМ НАН України, проф. І.Я. Капруса з музейними працівниками 2 квітня 2018 р.

